

Василюк Оксана Сергіївна –

аспірантка Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова на кафедрі методики суспільних дисциплін та гендерної освіти. Коло наукових інтересів: методика проведення бінарних уроків та реалізація на них міжпредметних зв'язків історії з українською літературою. Автор 6 наукових публікацій.

e-mail: milawe4ka_08@mail.ru

УДК 37.016:[821.161,2+94]

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ БІНАРНИХ УРОКІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ УЧНЯМИ 9 КЛАСІВ ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА)

У статті викладено основні теоретичні положення щодо міжпредметних зв'язків історії України з українською літературою та їх практичної реалізації на бінарних уроках. Наголошено на ефективності проведення уроку такого типу та запропоновано його структуру. Наведено аргументи на користь використання літературних творів, присвячених конкретним історичним подіям, на уроках історії. Акцентовано увагу на творчості Т. Г. Шевченка та можливостях використання зазначеного матеріалу під час вивчення учнями історії України першої половини XIX століття. Окремі теоретичні положення статті ілюструються прикладами.

Ключові слова: інтеграція; міжпредметні зв'язки; історія України; українська література; бінарний урок; методика.

Постановка проблеми. Питання використання міжпредметних зв'язків у навчанні шкільних предметів є значно дослідженими в науковій літературі. Проте у наукових розробках відсутній одностайний підхід до визначення самого поняття «міжпредметні зв'язки», що пов'язано із зарахуванням названого поняття до інтегральних загальнодидактичних понять. Водночас аналіз науково-методичної літератури й узагальнення досвіду вчителів свідчать, що міжпредметні зв'язки залишаються актуальними з позицій практики їх реалізації у навчальному процесі.

Поза увагою науковців і методистів залишаються такі аспекти, як забезпечення міжпредметних зв'язків між історією та українською літературою під час проведення практичних занять, прийоми та методи розвитку пізнавального інтересу учнів до історії та української літератури, потреба у збільшенні кількості годин на випереджальне вивчення матеріалу тощо. Бракує у сучасній українській методиці навчання учнів гуманітарних предметів і наукових розвідок, присвячених технологіям вивчення літературних творів у розрізі конкретних історичних подій.

Аналіз останніх наукових досліджень. За визначенням С. Гончаренка, міжпредметні зв'язки є взаємним узгодженням навчальних програм, зумовленим системою наук і дидактичною метою. Дослідник зауважує, що такі зв'язки відображають комплексний підхід до виховання та навчання учнів і, як наслідок, уможливають виокремлення головних елементів змісту освіти та взаємозв'язків між навчальними предметами [3].

Схожі думки знаходимо в дослідженнях І. Зверєва, В. Коротова, М. Скаткіна, де міжпредметні зв'язки виступають умовою єдності навчання й виховання, засобом комплексного підходу до предметної системи навчання. К. Баханов, С. Защинська, В. Корнеєв, О. Мариновська розглядають міжпредметний підхід у викладанні історії як одну з умов компетентнісного навчання учнів.

У низці наукових праць та методичних статтях порушуються питання щодо міжпредметних зв'язків, серед яких: розвиток предметних компетентностей учнів та використання інтерактивних методів навчання (К. Баханов, В. Власов, О. Пометун, А. Приходько); застосування дискусійних методів (Н. Венцева); широке використання історичних джерел та творів художньої літератури на уроках (Б. Андрусин, В. Борисенко, М. Виговський, Н. Загребельна, І. Коляда, Ю. Малієнко); дидактичні та інтелектуальні ігри (О. Кожемяка, О. Мокрогуз, О. Охредько), нетрадиційні форми навчання (Я. Камбалова, Т. Михайлів, Е. Андрійів), використання відео- та мультимедійних матеріалів (В. Дрібниця, О. Худобець) тощо.

У фаховій літературі останніх років дедалі частіше зустрічаються методичні розробки уроків з історії з використанням міжпредметних зв'язків, що дає можливість припуститися думки про результативність та ефективність таких уроків.

Мета статті полягає у висвітленні методики реалізації міжпредметних зв'язків на уроках історії та української літератури через проведення бінарних уроків із названих предметів.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на основних теоретичних положеннях проаналізованої нами наукової літератури щодо заявленої теми, ми зробили припущення, що:

1) *методика реалізації міжпредметних зв'язків історії з українською літературою* може розглядатись як реалізація комплексного підходу до вивчення історичних подій і явищ шляхом поєднання історичного та літературного матеріалу з метою формування загальнопредметних знань, умінь та навичок;

2) *міжпредметні уроки історії й української літератури* – форма організації навчального процесу, в якій історія та українська література виступають як єдине змістове ціле, орієнтоване на формулювання запитань і завдань для учнів, спрямованих на застосування і синтез знань та вмінь з названих предметів.

Зазначимо, що однією з форм реалізації міжпредметних зв'язків та інтеграції предметів за змістовим наповненням є бінарний урок [2], який, на нашу думку, є заняттям, побудованим на тісних міжпредметних зв'язках, що проводиться спільно двома вчителями відповідних предметів [9]. Тривалість такого заняття – 90 хвилин.

Метою бінарного уроку є створення умов умотивованого практичного використання учнями знань, навичок та вмінь, розвиток їхнього емоційного інтелекту, надання їм можливості проаналізувати факти, події та явища, що вивчаються, побачити результати своєї роботи й отримати від неї задоволення [6]. Під час його проведення досягаються такі основні завдання: дотримання єдиного підходу до розгляду навчальних проблем і єдності вимог до учнів у процесі їхньої навчальної діяльності, активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів, інтеграція та доповнення знань учнів, отриманих на цих предметах [9].

Суть такого уроку полягає в розробленні його концепції як реалізації синтезу сучасного уроку історії та сучасного уроку української літератури із визначеної тематики шляхом вибудовування логіки та стилю пізнавальної діяльності учнів, взаємопов'язаних змістовим контентом, завдяки міжпредметним зв'язкам [13].

Методика бінарного уроку передбачає, що вчитель одного навчального предмета й учитель іншого предмета (у нас – вчитель історії та вчитель української літератури) одночасно планують проведення бінарного уроку (чи серії таких уроків) зазвичай із підсумкових тем. Це потребує від вчителя історії володіння матеріалом з української літератури щодо заданої теми, а від вчителя української літератури – обізнаності в історичній канві подій, описаних у творі. Наголосимо, що календарні плани вчителів-предметників мають бути узгоджені на початку навчального року.

Структура бінарного уроку (на прикладі історії та української літератури) може бути такою:

1. Організаційний момент.
2. Короткий інструктаж учнів із порядку проведення уроку.
3. Актуалізація опорних знань учнів та мотивація їхньої діяльності.
4. Вступне слово-звернення вчителів до учнів із теми уроку.
5. Перегляд інтерактивного фрагменту.
6. Вирішення історичних/літературних пізнавальних завдань.
7. Виконання практичної роботи (літературно-історичний тест), різноманітні вправи з теми (літературно-історична вікторина, кросворди, ребуси тощо).
8. Контроль засвоєння знань.
9. Підбиття підсумків уроку. Рефлексія.
10. Домашнє завдання та інструктаж із його виконання.

Проведений нами аналіз чинних навчальних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України [8], підручників з історії України, всесвітньої історії та української літератури засвідчив значний потенціал запитань та спільних тем для реалізації міжпредметних зв'язків історії та української літератури [1; 7; 10; 11; 12].

Наприклад, проведення бінарних уроків з теми «Український національний рух наприкінці 1840-х років. Кирило-Мефодіївське братство. Т. Шевченко» дає можливість учневі глибше розкрити свій потенціал, зрозуміти причини зародження громадівського руху, події шевченківських днів у літературному й історичному ракурсах, а також забезпечує патріотичне виховання учнів. Уже на етапі актуалізації знань цього бінарного уроку реалізуються міжпредметні зв'язки історії України та української літератури через серію запитань вчителя до учнів на кшталт:

Що таке національний рух? Які були його особливості у XVIII та у першій половині XIX ст.? У яких творах він знайшов відображення? Яке місце посідає Т. Шевченко в українському національному відродженні?

Найбільш ефективно, на нашу думку, проводити бінарний урок при завершенні теми – як узагальнюючий, що закріплює знання учнів і розвиває їхні предметні вміння. При спільній роботі вчителі наочно бачать рівень опанування учнями навчальним матеріалом, ступінь його засвоєння та прогалини в їхніх знаннях. Зрозуміло, що бінарний урок вимагає майстерності вчителів-предметників та підготовленості учнів.

Зауважимо, що при моделюванні бінарного уроку вчителів важливо врахувати, що сприйняття художнього твору та естетична насолода від ознайомлення з ним через висвітлення подій та героїв залежатиме не тільки від самого тексту, а й від особистості його автора. Під час вибору тематики бінарного уроку варто брати до уваги те, як літературний твір допомагає учням зрозуміти представлену автором історичну

картину, знайти відповіді на запитання, відчути цінність життя у контексті не лише минулого, а й сьогоденних реалій, виявити позицію автора.

Так, ознайомлення з темою уроку, прочитання учнями художніх творів Т. Шевченка, що висвітлюють повстання на Правобережній Україні («Гайдамаки»), протистояння й повстання проти шляхетської Польщі («Тарасова ніч»), визволення побратимів із турецької неволі («Іван Підкова»), гнівний осуд панської розбещеності, співчуття жінці-матері, захист знедолених («Катерина»), біографію, життєпис автора Тараса Шевченка, дають змогу учням більш детально ознайомитися з причинами та наслідками тодішніх історичних подій.

Наприклад, бінарний урок на тему «Складність історичної долі українського народу в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки». Повсталий народ як герой поеми» можна розпочати із запитань та завдань, що визначають міжпредметні зв'язки:

Чому Т. Шевченко цікавився історичним минулим рідного краю?

Наведіть приклади відомих вам художніх творів мистця на історичну тематику. («Кавказ», «Великий льох», «Чигирине, Чигирине», «І мертвим, і живим, і ненародженим ...»).

Який фільм у 1929 р. створив відомий кінорежисер І.Кавалерідзе, де звучали мотиви Шевченкової поеми «Гайдамаки»? («Злива» [«Офорти до історії гайдамаччини»]).

Ще одним прикладом бінарного уроку може бути урок історії України та української літератури на тему «Розвиток культури України у другій половині XIX століття». Урок можна розпочати з прослуховування української пісні на вірш Грабовського «Рученьки терпнуть, злипаються віченьки». Далі учнем зачитується уривок із поеми Т. Г. Шевченка «Наймичка». Вчитель ставить учням запитання: *Що об'єднує ці твори?* Відповідаючи на нього, учні характеризують умови життя українського народу, що відобразилися в музиці, поезії, живописі першої половини XIX століття.

Висновки. Застосування міжпредметних зв'язків на уроках історії та української літератури формує конкретні знання учнів із указаних предметів та створює підґрунтя цілісності їхніх знань, розвиває системне мислення школярів, оперування пізнавальними методами загальнонаукового характеру (абстрагування, моделювання, аналогії, узагальнення тощо), забезпечує їм можливість використовувати єдину символіку та термінологію при позначенні тих самих подій та явищ, забезпечує сильну навчальну діяльність учнів.

Методика навчання історії та української літератури в середній загальноосвітній школі може бути модифікована з урахуванням застосування літературних творів на уроках історії. При цьому відбувається перетворення навчального матеріалу, а не просте спостереження чи прослуховування його готових форм. Вивчення історичних подій, підсилене ознайомленням з літературними творами, сприяє розвитку інтелектуальної компетентності, ініціативи, творчості, саморегуляції учнів.

Нагальною проблемою є розроблення програм, що забезпечать інтеграцію навчальних предметів, а також практичного курсу з підготовки вчителів історії та вчителів української літератури із застосування міжпредметних зв'язків на уроках цих предметів.

Список використаних джерел

1. Авраменко О. М. Українська література 9 клас : підручник / О. М. Авраменко, Г. К. Дмитренко. – К. : Грамота, 2009. – 290 с.
2. Баханов К. Навчання історії за інтегрованою системою / К. Баханов // Історія в школі. – 2000. – № 5–6. – С. 37–43.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. –

- 2-е вид., доп. й випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с. – С. 287.
4. Защинська С. Міжпредметні зв'язки на уроках історії / С. Защинська // Історія в школі. – 2001. – № 5. – С. 25–27.
 5. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема / Л. Калініна // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 24–26.
 6. Калініна Л. М. Урок під мікроскопом / Л. М. Калініна, Н. М. Островерхова // Сільська школа України, травень. – 2001. – № 13.
 7. Міщенко О. І. Українська література 9 клас : підручник / О. І. Міщенко. – К. : Генеза, 2009. – 302 с.
 8. Навчальні програми для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти). – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.
 9. Порадник для тренера / Б. Валькевич, Е. Кендрацька, А. Климович, К. Кошевська, Е. Любчинська та ін. – Варшава : Ортдрук, 2007. – 134 с.
 10. Турченко Ф. Г. Історія України 9 клас : підручник / Ф. Г. Турченко, В. М. Мороко. – К. : Генеза, 2009. – 349 с.
 11. Реєнт О. Історія України 9 клас : підручник / О. Реєнт, О. Малій. – К. : Генеза, 2009. – 245 с.
 12. Струкевич О. К. Історія України 9 клас : підручник / О. К. Струкевич. – К. : Грамота, 2009. – 286 с.
 13. Осмоловський С. О. Всесвітня Історія 9 клас : підручник / С. О. Осмоловський, Т. В. Ладиченко. – К. : Генеза, 2009. – 245 с.
 14. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: теорія, методика, технологія : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.

References

1. Avramenko O. M. Ukrainsjka literatura 9 klas : pidruchnyk / O. M. Avramenko, Gh. K. Dmytrenko. – K. : Ghramota, 2009. – 290 s.
2. Bakhanov K. Navchannja istoriji za integhrovanoju systemoju / K. Bakhanov // Istorija v shkoli. – 2000. – N 5–6. – S. 37–43.
3. Ghoncharenko S. U. Ukrainsjkyj pedaghoghichnyj encyklopedychnyj slovnyk / S. U. Ghoncharenko. – 2-e vyd., dop. j vypr. – Rivne : Volynsjki obereghy, 2011. – 552 s. – S. 287.
4. Zashhytynsjka S. Mizhpredmetni zv'jazky na urokakh istoriji / S. Zashhytynsjka // Istorija v shkoli. – 2001. – N 5. – S. 25–27.
5. Kalinina L. Estetychne vykhovannja molodshykh shkoljariv jak socialjno-pedaghoghichna problema / L. Kalinina // Ridna shkola. – 2006. – N 3. – S. 24–26.
6. Kalinina L. M. Urok pid mikroskopom / L. M. Kalinina, N. M. Ostroverkhova // Siljsjka shkola Ukrainy, travenj. – 2001. – N 13.
7. Mishhenko O. I. Ukrainsjka literatura 9 klas : pidruchnyk / O. I. Mishhenko. – K. : Gheneza, 2009. – 302 s.
8. Navchalni prohramy dlja 5–9 klasiv zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (za novym Derzhavnym standartom bazovoji i povnoji zaghalnoji serednjoj osvity). – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>
9. Poradnyk dlja trenera / B. Valjkevych, E. Kendracjka, A. Klymovych, K. Koshevsjka, E. Ljubchynsjka ta in. – Varshava : Ortdruk, 2007. – 134 s.
10. Turchenko F. Gh. Istorija Ukrainy 9 klas : pidruchnyk / F. Gh. Turchenko, V. M. Moroko. – K. : Gheneza, 2009. – 349 s.
11. Rejent O. Istorija Ukrainy 9 klas : pidruchnyk / O. Rejent, O. Malij. – K. : Gheneza, 2009. – 245 s.
12. Strukevych O. K. Istorija Ukrainy 9 klas : pidruchnyk / O. K. Strukevych. – K. : Ghramota, 2009. – 286 s.
13. Osmolovsjkyj S. O. Vsesvitnja Istorija 9 klas : pidruchnyk / S. O. Osmolovsjkyj, T. V. Ladychenko. – K. : Gheneza, 2009. – 245 s.
14. Shuljar V. I. Suchasnyj urok ukrainsjkoji literatury: teorija, metodyka, tekhnologhija : monoghrafija / V. I. Shuljar. – Mykolajiv : Ilion, 2012. – 876 s.

Василюк О. С.

**МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОВЕДЕНИЯ БИНАРНЫХ УРОКОВ
ПО УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ИСТОРИИ УКРАИНЫ (НА ПРИМЕРЕ
ИЗУЧЕНИЯ УЧАЩИМИСЯ 9 КЛАССОВ ТВОРЧЕСТВА Т. ШЕВЧЕНКО)**

В статье изложены основные теоретические положения относительно межпредметных связей истории Украины с украинской литературой и их практического осуществления на бинарных уроках. Указано на эффективность проведения уроков такого типа и предложено его структуру. Приведены аргументы в пользу использования литературных произведений, посвященных конкретным историческим событиям, на уроках истории. Акцентировано внимание на творчестве Т. Г. Шевченко и возможностях использования данного материала при изучении учащимися истории Украины первой половины XIX века. Указаны литературные произведения поэта, которые могут быть использованы на уроках истории в 9 классе. Отдельные положения статьи иллюстрируются примерами.

Ключевые слова: интеграция; межпредметные связи; история Украины; украинская литература; бинарный урок; методика.

Vasyliuk O.

**METHODICAL ASPECTS OF BINARY LESSONS OF UKRAINIAN
LITERATURE AND HISTORY OF UKRAINE (EXAMPLE THE STUDY FOR
DISCIPLES IN GRADE 9 ON CREATIVITY OF TARAS SHEVCHENKO)**

The article describes basic theoretical concepts about interdisciplinary connections between the history of Ukraine and Ukrainian literature and their practical implementation at binary classes. Emphasized the efficiency of conducting of this type the lessons and suggested of their structure. Reader directed to the author's definitions methodology of implementing interdisciplinary connections between the history of Ukraine and Ukrainian literature and interdisciplinary classes of history with the Ukrainian literature.

Methodology of implementing interdisciplinary connections with the history of Ukraine – is the realization of comprehensive approach to the study of historical events and phenomena through a combination of historical and literary material to form objective knowledge, skills and abilities.

Interdisciplinary classes of history with the Ukrainian literature – is the form of educational process organization in which the history and Ukrainian literature are serve as a single entity, aimed at formulating problems, issues, challenges for students and oriented to application and synthesis of knowledge and skills of these subjects.

Offered to use common terminology in applying the inter subject connections on the history lessons with the Ukrainian literature. Shown the arguments in favor to use literary works devoted to specific historical events, on the lessons of history. Focused the attention on Taras Shevchenko creativity and the possibilities of using this material for the study of the Ukrainian history at the first half of the XIX century. Indicated literary works of this poet, which can be used in history lessons in grade 9. Been given the main arguments in favor of the work which can describe specific historical events and be involved in lessons of history of Ukraine and Ukrainian literature. Certain provisions of article illustrated with examples.

Keywords: binary lesson; interdisciplinary connections, structure of the lesson, methodology of binary lesson, integration.